



Azərbaycan Respublikası  
Mədəniyyət Nazirliyi



F. K   erli adına Respublika  
Uşaq Kitabxanası



## **Yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlarla cinayətkarlığa qarşı mübarizədə uşaq kitabxanalarının vəzifələri**

Yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlarla cinayətkarlığa qarşı mübarizə ilə bağlı mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-in   h  r, qəsəbə, kənd kitabxana filialları   c  n hazırlanmış metodik vəsait

**Bakı-2021**

**Tərtibçi:**  
**İxtisas redaktoru və**  
**buraxılışa məsul**

**Ruhiyyə Məmmədli**  
**Şəhla Qəmbərova**  
*Əməkdar mədəniyyət işçisi*

**Yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlarla cinayətkarlığa qarşı mübarizədə uşaq kitabxanalarının vəzifələri:** Yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlarla cinayətkarlığa qarşı mübarizə mövzusunda mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait/ tərt. ed. Ruhiyyə Məmmədli; ix. red və burax. məsul Şəhla Qəmbərova; F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası.- Bakı, 2021.- 32s.

**©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2021**

## Giriş

Qələmə aldığımız bu metodik vəsait əziyyət çəkən yetkinlik yaşına çatmamış uşaqların müəyyən edilməsi, onların hüquqlarının və mənafələrinin qanunla qorunması məqsədilə müvafiq tədbirlərin aparılması üçün beynəlxalq standartlara əsaslanan tövsiyələrin verilməsi məqsədini daşıyır. Hər bir xalqın, dövlətin ən böyük və qiymətli sərvəti uşaqlardır. Uşağı sağlam, cəmiyyətə faydalı vətəndaş kimi böyütmək çətin və məsuliyyətli, mənəvi qüvvə tələb edən bir işdir. Hər bir ölkənin gələcəyi uşaqlarımızın necə tərbiyə olunmasından, hansı ideyalara qulluq etməsindən asılıdır. Bizlər insanları, dünyanı sevməyi, sevlməyi, bir gülüşün nələrə qadir olduğunu gözəl üzlü körpələrdən öyrənirik. İnsanlar xoşbəxtliyi o qədər fərqli yerlərdə axtarırlar ki... Amma ətraflarına baxsalar onları milyonlarla xoşbəxtliyin əhatə etdiyini, xoşbəxtliyi onlara bəxş edəcək varlıqların yanı başlarında olduğunu görürlər. Bu böyük xoşbəxtliyi əldə etmək üçün kiçicik sevgi və qayğı yetər. Bəzən isə bizlər xoşbəxt olmadığımızı deyirik... Məgər kimsəsiz bir körpəyə bir şokolad belə verdiyimiz zaman onun üzündəki o bir anlıq təbəssüm, gözlərinin sevinclə günəş kimi parlaması xoşbəxtlik deyilmi...?! Yaxud da bir ananın hələ yenicə doğulmuş körpəsini göz yaşları ilə bağrına basması dünyanın ən böyük xoşbəxtliyi deyilmi...?! Həyatımızda bu qədər gözəlliklər olduğunu bilərək gəlin xoşbəxtliyi, sevgini, təbəssümü başqa yerlərdə deyil, bu balaca fidanların gözlərində axtaraq və onların qar kimi bəmbəyaz dünyasını böyük problemlər dediyimiz, əslində, həll etməsi o qədər də

çətin olmayan şeylərlə qaranlığa çevirməyə. Çünki bu körpələr biz böyüklərdən həyatı öyrənməyə çalışır, gələcəkdə kim olacaqlarını ata və analarına, müəllimlərinə, böyüklərə baxaraq öyrənirlər. Gəlin, gələcəyimiz xoşbəxtlik və sevgi dolu bir dünya olsun... Unutmayaq ki, özümüzü böyük hesab etsək də, hər birimizin qəlbinin dərinliklərində bir uşaq yatıb və o uşağı oyada bilsək inanın dünyanın ən xoşbəxt insanı bizlər olarıq, çünki uşaqlar pislik, çirkinlik nədir bilməzlər... Düşünürsən ki, gələcəyinin qırılmaz, möhkəm bir körpü olması üçün sən nə edə bilərsən? Düşünürəm ki, hər kəs əlindən gələni etsə, yardıma, köməyə ehtiyacı olan, bizim hər sözumüzdə “uşaqlar bizim gələcəyimizdir” dediyimiz körpələri pisliklərdən uzaq tutsa, onlara dünyanın necə gözəl bir yer olduğunu, oxumağın, elmin hər insana lazım olduğunu öyrətsə gələcəyimiz əmin əllərdə olar. Bəli, əziz oxucular, bizlər də uşaqlara necə yararlı ola bilərik deyə düşündük və elmin, oxumağın, mütaliənin körpələrə hər şeydən çox lazım olduğunu anladıq. Çünki sağlam gələcək sağlam gəncliyin çiyinləri üzərində dayanır.!

Həyatımız üçün ciddi təhlükə yaradan fəaliyyətlər arasında insan alveri daha çox özünü qabarıq göstərir. Dünyanın qloballaşmaqda olan bu bəlası bizdən də yan keçməyib. Amma XXI əsrin ilk illərindən insan alverinə qarşı daha ciddi mübarizəyə başlanılıb. Artıq 2000-ci ildən başlayaraq insan alverinin, xüsusən qadın və uşaq alverinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və cəzalandırılması haqqında beynəlxalq qətnamə və konvensiyalara qoşulmuşuq. Ayrıca, ölkədə bununla bağlı dövlət proqramları, eləcə də milli fəaliyyət planları həyata keçirilməkdədir. Bildiyimiz kimi,

ölkəmizdə İnsan alverinə qarşı mübarizənin daha da qətiyyətli aparılması üçün ölkə prezidenti cənab İlham Əliyev Daxili İşlər Nazirliyində “İnsan Alverinə Qarşı Mübarizə İdarəsi”nin yaradılması haqqında sərəncam imzalamışdır. Bununla əlaqədar bütün mədəni maarif ocaqlarında maariflənmə işləri aparılır. İlk növbədə uşaqlar, yeniyetmələr özhüquqlarını bilməlidirlər. Uşaqların baxımsızlığına şərait yaradan səbəblərin və halların aşkar edilməsinə və aradan qaldırılmasına yönəldilmiş sosial, hüquqi, pedaqoji və digər tədbirlər paketinin hazırlanması və ondan səmərəli istifadə edilməsi maddəsi üzrə Azərbaycanda uşaq hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı mühüm addımlar atılmış, bir sıra qərar və qanunlar qəbul edilmişdir. Uşaqları maarifləndirmək, onları öz hüquqları barədə daha ətraflı məlumatlandırmaq kitabxanaların üzərinə düşən mühüm vəzifələrdən biridir. Elmi metodika şöbəsi uşaq kitabxanaçılarına kömək məqsədilə “Uşaq kitabxanalarında uşaq hüquqlarının təbliği”, “Beynəlxalq Uşaq Hüquqlarının müdafiəsi günü”, “Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətkarlığına qarşı mübarizə” adlı vəsait hazırlamış və respublika uşaq kitabxanalarına göndərmişdir. Bundan əlavə kitabxanamızda Beynəlxalq uşaq hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı keçirilən bir sıra tədbirlərdə uşaqların, yeniyetmələrin, hətta valideynlərin hüquqi cəhətdən maariflənməsinə kömək edilmişdir. Elmi-metodika şöbəsi onlayn konfranslar təşkil edərək rayon uşaq kitabxanalarında uşaq hüquqlarının təbliği haqqında kitabxanaçılara sərgilərin təşkilində, mövzu ilə əlaqədar keçirilən tədbirlərin hazırlanmasına da öz köməkliyini əsirgəməmişdir. Dövlət Proqramının kitabxanaçıların

qarşısında qoyduğu vəzifələrdən biri rayon kitabxanalarında yaradılan informasiya mərkəzlərinə kömək etməkdən ibarət olmuşdur. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası “Uşaqlara dövlət qayğısı” adlı ədəbiyyat siyahısı hazırlayıb rayon kitabxanalarına göndərmişdir ki, rayon kitabxanalarında bu siyahı əsasında kartoteka qutusu hazırlansın və kartoteka qutusu kitabxananın gələcəkdə əldə edəcəyi materiallarla zənginləşdirilsin. Bu siyahıda ədəbiyyatla yanaşı həm də uşaqlara dair müdrik sözlər də öz əksini tapmışdır. Bundan əlavə həmin informasiya guşəsini materiallarla zənginləşdirmək məqsədilə uşaqlara dair hüquqi sənədlər (“Uşaq hüquqları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”, “Uşaq hüquqları Konvensiyası”, “Uşaq əməyinin ən pis formalarının qadağan edilməsi və onların aradan qaldırılması üçün təcili tədbirlərə dair” Konvensiyaya (onun müddəalarını tamamlayan 190 nömrəli Tövsiyə daxil olmaqla) qoşulmaq barəsində Azərbaycan Respublikasının Qanunu”, “Valideynini itirmiş və ya valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”, “Əlilliyin qarşısının alınması, əlillərin reabilitasiyası və sosial müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” və s.) əlavə edilmişdir. Daha sonra kitabxana narkomaniya ilə mübarizə sahəsində “Sağlam həyat təzi keçirək” adlı ədəbiyyat siyahısı hazırlayaraq müvafiq hüquqi sənədlərin (“Narkoloji xidmət və nəzarət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”) müşayiəti ilə Xaçmaz, Yardımlı, Şirvan, Kürdəmir, Quba, Şəmkir, Tovuz və digər rayonlara göndərilmişdir. Uşaq kitabxanalarının oxu

zalında kitabxana işçiləri üçün Uşaq Hüquqları ilə bağlı onlayn trening, mühazirə keçirmək məqsədə uyğundur. Maariflənmə məqsədi daşıyan bu tədbirin aparıcıları uşaq hüquqları üzrə müvəkkil, beynəlxalq əlaqələr sektorunun, hüquqi maarifləndirmə sektorunun nümayəndələri ola bilər. Tədbirdə konvensiyanın ayrı-ayrı maddələri, Yuvenal ədliyyə, uşaq hüquqları klinikası və s. mövzular üzrə diskussiyalar da aparıla bilər. Tədbirin sonunda oxucuların maraqlandıran suallar cavablandırılır. Uşaq kitabxanaları Ümumdünya Uşaq Hüquqları günü, Uşaq Hüquqları Konvensiyasının qəbul edilməsinin ildönümü, həmçinin Hüquq həftəsi çərçivəsində şagirlər arasında “Hüquq biliciləri” adlı maariflənmə işi aparıb, diskussiyalar təşkil edə bilər. Tədbirə Ombudsman nümayəndələrindən hüquqi maarifləndirmə sektorunun baş məsləhətçiləri, insan hüquqları müdafiəsi şöbəsinin məhbusların hüquqlarının müdafiəsi sektorunun nümayəndələri, Bakı baş təhsil idarəsinin əməkdaşları, tarix və ədəbiyyat müəllimləri iştirak edə bilər. Uşaq kitabxanalarında bu mövzuda hüquq həftəsi, “Baş rolda mənim hüquqlarım” adlı rəsm müsabiqəsi, diskussiyalar təşkil etmək, tədbirin sonunda uşaqlar arasında komandalar şəklində interaktiv oyun keçirilməsi məqsədəuyğundur. Test tapşırıqlarını düzgün həll edən, plakatı hazırlayıb yaxşı təqdimat hazırlayan komandalar mükafatlandırılır. Bütün uşaqlara uşaq hüquqları ilə bağlı kitabxananın hazırladığı xülasə paylanır. Tədbirdə uşaqların məktəb daxilində hüquqlarının qorunması, Uşaq Hüquqların Konvensiyası daxilində qəbul olunmuş bütün hüquqlar haqqında, həmçinin uşaq əməyinin istismarı ilə bağlı maraqlı

məlumat verilməlidir. Mövzu ilə bağlı VIII və IX sinif şagirdləri uşaq hüquqları ilə bağlı çıxışlar və onların hüquqlarının pozulması ilə bağlı səhnəciklər də təşkil edə bilərlər. Tədbirə Azərbaycanda Uşaq və Gənclərin Sülh Şəbəkəsinin nümayəndələri də dəvət ala bilər.” Kitabxanaçı bukletləri, kitabxananın bələdçisini iştirakçılara təqdim edib, uşaqları məktəbin foyesində təşkilətdikləri “Uşaq hüquqları konvensiyası” adlı sərgiyə baxmağa dəvət edə bilər.

F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının Veb-saytının menyusunda hüquq rubrikası yaranmışdır.

<https://clb.az/html/huquq.html>

Həmin rubrikada qanunlar, uşaq hüquqları ilə bağlı xülasələr, uşaqlar üçün maraq doğuracaq slaydlar, qaynar xətt telefon nömrələri və s. verilmişdir. Həmin materiallardan respublikada fəaliyyət göstərən bütün uşaq kitabxanaları, həmçinin məktəblər istifadə etməklə bu sahədə maraqlı tədbirlər həyata keçirəcəklər. Uşaq kitabxanalarında “Bu da mən” adlı rəsm müsabiqəsi, “Uşaqdan uşağa sülh şəbəkəsi”, 1 dekabr- AIDS-ə qarşı mübarizə günü ilə əlaqədar bir sıra məktəblərdə trening müəhazirələr interaktiv oyunlar əsasında tədbirlər də təşkil edilə bilər. Hamımıza bəllidir ki, hər bir insanın əhəmiyyəti onun Vətən qarşısında borcu ilə ölçülür. Vətənin layiqli övladı olmaq üçün daha çox elmi biliklərə yiyələnmək lazımdır. Hazırda kompüter əsrində yaşasaq da, elmi biliklərə yiyələnmədən mənəviyyatca saf, milli dini dəyərlərə sahib olmaq olmaz. Çünki bu biliklər yetişməkdə olan gənc nəslin daha kamil inkişaf etməsi üçün vacib olan əsas ünsürlərdəndir. Çünki insan öyrənməklə formalaşır, mətinləşir, dərin biliyə yiyələnir. Bəs kamil vətəndaş necə



olmalıdır? Necə yaşamal, həyatını necə qurmalıdır? Kitabxanalarda gənclərimizi fəaliyyətdə olan gənclər təşkilatları haqqında məlumatlandırmaq lazımdır. Belə ki, hazırda ölkəmizdə 170 gənclər təşkilatı fəaliyyət göstərməkdədir. Bu təşkilatların fəaliyyətindən, gördükləri işlərdən gənc oxucuları xəbərdar etmək üçün həmin təşkilatların nümayəndələri ilə gəncləri görüşdürmək mümkündür. Beləcə gənclər onları maraqlandıran suallara cavab tapa bilərlər.



Yetkinlik yaşına çatmamış və müstəqil həyata qədəm qoymuş yeniyetmələr daha çox bu suallarla qarşılaşırlar. Onlara bu sualların həllində kömək edənlər sırasında məktəb və mədəniyyət ocaqlarımızla yanaşı kitabxanalarımızda xüsusi yer tutur. Yetkinlik yaşına çatmayanların çoxu təhsil almadan əmək fəaliyyətinə başlayaraq cəmiyyət qarşısında müəyyən vəzifələr daşımağa başlayırlar. Bu baxımdan hələ öz hüquqlarını dərindən bilmədən, kortəbii şəkildə heç bir məsuliyyəti dərk etmədən cəmiyyətə atılırlar. Bu da onlarda hələ uşaq yaşlarından bilməyərəkdən müəyyən hüquq məsuliyyətinə cəlb olunmağına gətirib çıxarır. Yeniyetmələrin çoxu polis, müstəntiq, hüquq, prokurorluq, idarələrinin funksiyalarını, hüquq və vəzifələrini düzgün başa düşmür. Buna görə də ətraf aləmdə baş verən hadisələrin çoxuna kortəbii münasibət bəsləyərək nəyin cinayət olduğunun fərqiə varmırlar.

Yetkinlik yaşına çatmayanların hüquq tərbiyəsində məktəblərin, pedaqoji müəssisələrin, uşaq təşkilatlarının, kitabxanaların xüsusi rolu vardır. Məhz bu kollektivlərin həyata keçirdikləri tədbirlər nəticəsində onlarda cəmiyyət hadisələri haqqında xüsusi təsəvvür yaradılaraq, həyat hadisələrinə düzgün yanaşmaq üçün onlara zəmin yaradılır. Yaş artıqca yeniyetmələrdə cinayət hüquq normalarını öyrənməyə maraq da güclənir. Bu psixoloji meyl əsasən VII – IX sinif şagirdləri üçün səciyyəvidir. Belə ki, azyaşlılar barəsində cinayətmə, onları cinayətə cəlb etmə məsuliyyəti ağırlaşdıran hallardır. Yetkinlik yaşına çatmayanları cinayətkarlığa, alkoqolizmə, narkomaniyaya cəlb etmə və s. görə də ciddi cəzalar tətbiq olunur. Millətin gələcəyini müəyyənləşdirən o millətin uşaqları, gəncliyidir. Dünən

uşaqları bu günün gəncləri, bu günün gəncləri isə sabahın gələcəyidir. Sabahın idarəçiləri, sabahın ailə başçılarıdır. Ancaq bəzi problemlər var ki, bu dilindən, irqindən asılı olmayaraq hər bir millətin problemidir. Uşaq və yeniyetmələrə yönəlmiş zorakılıq halları da belə problemlərdəndir.

BMT-nin Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyasına görə uşağın yaşamaq, normal inkişafı üçün zəruri həyat səviyyəsinə malik olmaq, öz baxışları və fikrini sərbəst ifadə etmək, fikir, vicdan və din azadlığı, sərbəst surətdə mədəni həyatda iştirak etmək, iqtisadi istismardan müdafiə olunmaq, təhsil almaq, lazımi məlumat əldə etmək, ədliyyə orqanlarına müraciət etmək, sui istifadədən və etinasız münasibətlərdən müdafiə olunmaq hüquqları var. Uşaq hüquqlarının pozulmasına, o cümlədən zorakılığa görə valideynlər, onları əvəz edənlər, ya da digər böyüklər inzibati, cinayət, ailə və ya mülki hüquqlar əsasında həm mənəvi, həm də hüquqi baxımdan məsuliyyət daşıyırlar.

Zorakılıq və onun gündən-günə artan formaları dünyanın ən qorxulu ictimai problemlərindəndir. Zorakılıq daha çox azyaşlı uşaqlara qarşı yönələndə isə məsələnin daha təhlükəli həddə çatdığı aydın olur. Uşaqlarla davranış, məktəbdə, cəmiyyətdə, xüsusilə ailədə onlara münasibət o qədər incə, həm də məsuliyyətli işdir ki, bu sahədə ehtiyatlı olmaq lazımdır. Xüsusən azyaşlı uşaqlar aldıkları sevgini, gözəl tərbiyəni, eləcə

aqressiyanı böyüyəndə daha kəskin formada cəmiyyətə qaytarırlar. Sonda qazanan da, itirən də cəmiyyət olur.

Zorakılıq - özünə, digər şəxsə, bir qrup insana, icmaya qarşı yönələn və nəticədə cismani zədələr, ölüm, psixoloji travma, inkişafın pozulması və ya digər formada zərər vuran (yaxud böyük ehtimalla güman olunan) həqiqi və ya hədə şəklində qəsdən edilən fiziki qüvvə və ya səlahiyyətin tətbiq edilməsidir.

Kobud rəftar anlayışına BMT-nin Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyası aşağıdakı kimi tərif verir: kobud rəftar – fiziki və ya psixoloji zorakılığın, təhqirin, sui-istifadənin, qayğısızlığın və ya etinasız münasibətin, istismarın, o cümlədən sui-istifadənin hər cür formasıdır.

Uşaqlara qarşı zorakılıq - fiziki, psixoloji, iqtisadi, sosial təcavüzün istifadəsi ilə uşağın konstitusiya və azadlıq hüquqlarının pozulmasıdır. Valideynlər və digər insanlar tərəfindən uşaqlara qarşı edilən zorakılıq uşağın sağlamlığına, onun yaşamasına, inkişafına və ləyaqətinə bilavasitə zərər vura bilən fiziki və emosional davranışın bütün mənfi formalarını, qayğısızlığı və etinasızlığı özündə cəmləşdirir. Uşaq dedikdə 18 yaşadək şəxs nəzərdə tutulur. Qohumlar və yaxın insanlar dedikdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur: valideynlər, qardaş və bacılar, həyat yoldaşı, övladlar, nəvələr, bir yerdə yaşayan insanlar. Məcburiyyət – fiziki və ya psixoloji təsir göstərməklə uşağın seçim haqqı olduğu halda hər hansı bir fəaliyyətin görülməsi və ya görülməməsinə məcbur edilməsidir.

Fövqəladə hal – uşağın həyatı və ya sağlamlığı üçün təhlükə yaradan hal.

**Acizlik, əlacsızlıq** (əlacsız vəziyyət) – özünə yardım etmək üçün heç nə edə bilməmək. Bunun səbəbi azyaşlılıq, ahıl yaş, fiziki qüsurlar, psixi və emosional durumun pozulması, xəstəlik və ya huşsuz vəziyyət, alkoqol və ya narkotik sərxoşluq ola bilər. Bu halda olan insanlara bilərəkdən kömək göstərməmək də cinayət hesab olunur.

**Sağlamlığa vurulan zərər** – bədən xəsarətləri, yəni orqanların, toxumaların anatomik bütövlüyünün və ya onların fizioloji funksiyalarının pozulması və ya müxtəlif faktorların (mexaniki, fiziki, kimyəvi, bioloji, psixoloji) təsiri altında yaranan xəstəlik və ya patoloji vəziyyət.

**Viktimlik** (lat. victima — “qurban”) şəxsin müxtəlif şəraitlərin qurbanı olması kimi kifayət qədər sabit, davamlı fərdi xüsusiyyətidir. Belə şəxslərin öz-özünə qeyri-adekvat aşağı qiymət verməsi nəticəsində onların cinayətlərin qurbanlarına çevrilməsinə gətirib çıxarır.

Qeyri-verbal davranış – insanın fikirlərini, emosiya və hisslərini (məsələn, aqressiya, etibarsızlıq, həddindən artıq qorxaqlıq, ürkəklik və s.) dil işarələri (sözlər) olmadan müxtəlif yollarla ötürülməyi (və ya qəbul etməyi) nəzərdə tutulur.

**Uşağın kommersion və ya digər məqsədlə istismarı** – zəif, həssas vəziyyətlərdə, etibar etdikdə, təbəqələşmiş səlahiyyət zamanı pul, sosial və ya siyasi fayda qazanmaq məqsədilə uşaq əməyi də daxil olmaqla, uşağın hər hansı bir fəaliyyətdə istismarı. Bu fəaliyyət uşağın fiziki və psixi sağlamlığına, təhsilinə, sosialemosional inkişafına zərər gətirir.

**Risk faktorları:** uşaqlara qarşı zorakılığın risk faktorları müəyyən edilmişdir. Qeyd etmək vacibdir ki, uşaq zorakılığın qurbanıdır və buna görə onu heç vaxt günahlandırmaq olmaz.

**Uşağın bəzi fərdi xüsusiyyətləri onun qurban olması ehtimalını artırır:**

Xüsusi yaş dövründə olanlar (4 yaşadək uşaqlar, yeniyetmələr), vaxtından əvvəl anadan olan, narahat və əsəbi, hiperaktiv və impulsiv davranışı ilə fərqlənən uşaqlar; Arzuolunmayan və ya valideynlərin ümidlərini, etimadını doğrultmayan uşaqlar;

Xüsusi qayğıya ehtiyacları olan, ağlağan, fiziki və ya psixi qüsuru olan uşaqlar;

Əqli cəhətdən geri qalan uşaqlar arasında zorakılığa məruz qalanların faizi daha çoxdur və 20-40% təşkil edir.

**Valideynlər və ya tərbiyəçilərlə bağlı.** Uşaqlara qarşı zorakılıq törətmə ehtimalını valideyn və ya tərbiyəçilərin bəzi xüsusiyyətləri artırır. Onların arasında aşağıdakıları qeyd etmək olar:

Yenidoğulmuşla bağlı çətinliklər;

Uşağı nəzarətsiz qoyma, uşağa diqqət göstər;

Uşaqılıqda zorakılığa məruz qalma;

Uşağın inkişafı barədə biliklərin olmaması və ya uşaqdan qeyri-real gözləntilər;

Alkoqol və ya narkotik maddələrdən istifadə, o cümlədən hamiləlik dövründə;

**Cəmiyyətdə uşaqlara qarşı kobud rəftarın qarşısını aşağıdakı yollarla almaq olar:**

Kiçik yaşlı uşaqları təhsilə hazırlayan müxtəlif məktəbəqədər inkişaf proqramları;

## **Uşaq və yeniyetmələrə yönəlmiş zorakılıq hallarının qarşısının alınması, insan alverinə qarşı mübarizə üsulları ilə bağlı kitabxanalarda bu mövzuda tədbirlərin təşkili**

Ailədə uşağın şiddətə məruz qalması, ailədaxili zorakılıq, uşağa qarşı edilən aqressiv hərəkətlər gələcəkdə onun tərbiyəsində ciddi çatışmazlıqlar yaradır. Valideyn övladını kəşf edib öyrənmək əvəzinə, onun hər hansı adi hərəkətlərinə, davranışlarına dözə bilməyib onu təhqir edirsə, döyürsə, bu, körpənin aqressiv böyüməsinə və onda müəyyən psixoloji problemlərin yaranmasına gətirib çıxarır. Valideyn tərəfindən tez-tez döyülən uşaqlar natamam böyüyür, onların cəmiyyətdə inteqrasiyasında problemlər yaranır. Belə uşaqlar sağlam ruhda böyümür, gələcəkdə özlərini bir şəxsiyyət kimi görmürlər. Nəticədə, onlar cəmiyyətdə, ailədə rahat ünsiyyət qura, sağlam düşünə bilmirlər, yaşdılarına qarşı aqressiv, kobud hərəkətlər nümayiş etdirirlər.

Tərbiyənin ən yaxşı yolu valideynin öz münasibətini mimikası ilə ifadə edə bilməsidir. Yəni övlad atasının və ya anasının üzünün ifadəsindən anlamalıdır ki, valideyni onun hansısa hərəkətindən narazı qalıb. Digər uğurlu yol isə uşağın öz valideynlərinin səs tonunu tanımasıdır. Onlara qışqırmaqla yox, səs tonunu bir az yüksəltməklə hərəkətinin səhv olduğunu bildirmək lazımdır. Uşağı döyərək tərbiyə etmək mümkün deyil. Döyülmək onda anaya, ataya qarşı nifrət yaradır.

Psixologiyada “mükafat və cəza” adlı tərbiyə metodu da var. Burada mükafatlandırma dedikdə uşaqların bacarıqlarını və gözəl əməllərini qabardıb onları tərifləmək və ya onları sevindirəcək kiçik bir hədiyyə etmək nəzərdə tutulur. Bu,

uşaqların xoşladığı şirniyyat, kiçik gəzinti və s. ola bilər. Onları pul və başqa qiymətli şeylərlə mükafatlandırmaq olmaz.

Cəza dedikdə isə qətiyyənlə fiziki təzyiqdən söhbət getmir. Uşaq nə qədər fiziki təzyiq görsə, o qədər tərs olur və deyilən sözün əksini edir. Yalnız onun öyrəşdiyi, xoşladığı şeylərə qısamüddətli qadağa qoymaqla cəza vermək olar. Məsələn, valideyn əvvəldən xəbərdarlıq etməlidir ki, bu cür davransan, səni bir günlük cizgi filminə baxmaqdan və ya bazar günü gəzintisindən məhrum edəcəyəm. Bu zaman ən önəmli məsələ valideynin verdiyi sözə əməl etməsidir. Əks halda, uşaqda valideynə inam itər və gələcəkdə onun heç bir sözünü dinləməz. Ümumiyyətlə, valideynlər övladlarına kifayət qədər zaman ayırmalı, diqqət, qayğı göstərməlidirlər. Nəzərə alınmalıdır ki, düzgün tərbiyə edilməyən uşaq gələcəkdə həm öz ailəsi, həm də cəmiyyət üçün problemə çevrilir. Uşaq və yeniyetmələrə yönəlmiş zorakılıq hallarının qarşısının alınması, insan alverinə qarşı mübarizə üsulları sahəsində kitabxanaların rolu böyükdür. Kitabxanada uşaq və yeniyetmələrin hüquqlarının təbliğinə dair hər hansı tədbirlərin maraqlı və canlı olmasına xüsusi diqqət yetirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızın ümumtəhsil məktəblərində hüquq elminin bir fənn kimi öyrənilməsi ilə yanaşı hüquq biliklərinin təbliğini və hüquq tərbiyə işinin genişləndirmək məqsədi ilə şəhər, rayon və məktəb kitabxanaları təbliğat işləri aparmalıdır.

10 dekabr tarixində Dövlət Mahnı Teatrında Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, Milli İrsi Mədəni Tarixi



Araşdırmalar Fondu və “Səssiz ünsiyyət - jest dilinin inkişafına dəstək” İctimai təşkilatının birgə tərəfdaşlığı ilə jest dilinin inkişafı məqsədilə sosial yönümlü tədbir keçirildi. Tədbirdə, 2 və 3 nömrəli Respublika Xüsusi İnternat məktəbi, SOS Uşaq Kəndinin sakinləri iştirak etdilər. Tədbir çərçivəsində Qobu qəsəbəsindəki Qəzənfər Xalıqov adına 1 saylı məktəbin II sinif şagirdlərinin ifasında kompozisiyalar təqdim olundu. Tədbiri giriş sözü ilə açan Ombudsman Səbinə Əliyeva qonaqları salamlayaraq, onları 10 dekabr - Beynəlxalq İnsan Hüquqları Günü münasibətilə təbrik edib. Səbinə Əliyeva sözügedən sosial yönümlü layihəni olduqca yüksək qiymətləndirərək, jest dilinin, Brayl əlifbasının, ünsiyyətin bütün digər üsullarının rəsmi münasibətlərdə qəbulu və istifadəsinin təmin olunmasının ölkəmizin də iştirakçısı olduğu BMT-nin “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında” Konvensiyasının tələblərindən biri olduğunu vurğulayıb. Çıxış edən Respublika Uşaq Kitabxanasının direktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi Şəhla Qəmbərova tədbirin əhəmiyyətini vurğulayaraq, əsas məqsədin jest dilinin inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların elektron resursların vasitəsi ilə hərtərəfli inkişafına təkan vermək olduğunu açıqladı. Ş. Qəmbərova Respublika Uşaq Kitabxanasının fəaliyyətində sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün faydalı və səmərəli tədbir və layihələrin həyata keçirildiyini diqqətə çatdırdı. Tədbir zamanı bütün qonaqların çıxışları eləcə də təqdim olunan kompozisiyalar sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün jest dilinə tərcümə edildi. Tədbirdə sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların rəsm əsərləri də sərgiləndi.

Belə ki, hüquq məsələlərinə dair mühazirələr, viktorinalar, söhbətlər, ədliyyə, məhkəmə, polis, prokurorluq işçiləri ilə görüşlər təşkil edilməli, hüquq mövzusunda konfranslar keçirilməlidir. Bu mövzuda kitabxanada kinofilmlərə, teatr zallarında uşaqlarla teatr tamaşalarına kütləvi baxış keçirilməsi məsləhətdir. Məlumdur ki, kitab müzakirələri və oxucu konfransları bu mövzuda böyük əhəmiyyətə malikdir. Bunlar məktəbli oxucuların formalaşmasına, əxlaq tərbiyəsinə böyük təsir göstərir. Məhz buna görə də kitabxanalarda uşaq və yeniyetmələrə qarşı zorakılıq hallarına qarşı mübarizə mövzusunda, hüquqi mövzuda, cinayətkarlıqla mübarizə mövzularında bu kimi tədbirlərin keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Uşaq və yeniyetmələrə yönəlmiş zorakılıq hallarının qarşısının alınması məqsədilə kitabxanalarımızda gənclərimizin xüsusi maraq və meyllərinin aşkar edilməsini nəzərdə tutan müəyyən tədbirlər təşkil etməkdir. Həmin tədbirlər aşağıdakı problemləri əhatə etməlidir:

1. Gənclərin təşəbbüslərinin dəstəklənməsi;
2. Gənclərin asudə vaxtının səmərəli təşkil olunması;
3. Gənclərə vətənpərvəlik hissinin aşılınması;
4. Gənclərin sağlamlığının qorunması məqsədilə onların zərərli vərdişlərdən uzaqlaşdırılması üçün tədbirlərin görülməsi;
5. Yaradıcı gənclərin üzə çıxardılması.

1. Müəyyən səbəblərdən gənclərin təhsildən yayınmasının qarşısını almaq və onlarda təhsilə maraq artırmaq məqsədilə onlarla görüşlərin keçirilməsi;
2. Şəhid ailələrinin övladları üçün müasir informasiya kommunikasiya texnologiyalarına həsr olunmuş təlim proqramının təşkili və internet aksiyalarının keçirilməsi;
3. Gənclərin sağlamlığının qorunması haqqında geniş maarifçilik işi aparmaq;
4. Gənclərimizi ziyanlı vərdislərdən (narkotik, alkoqol, popiros) yayındırmaq məqsədilə aksiyaların təşkili;
5. Gənclərin mütaliəsinin düzgün istiqamətləndirilməsi məqsədilə kitabxanalarda xüsusi proqramların təşkil edilməsi, informasiya və məsləhət xidmətinin həyata keçirilməsi.

Gəncləri maarifləndirmək üçün, kitabxanaçılar onları aşağıdakı müəyyən qruplara ayıraraq öz işlərini istiqamətləndirə bilirlər. Bu məqsədlə yüksək intellektli və yaradıcılıq qabiliyyətli gəncləri aşkarlayıb onlarla iş aparmaq olar. Xüsusi qabiliyyətli gənclərin əsas fərqləndirici xüsusiyyəti ondadır ki, onların düşünmə tərzi heç kimə oxşar olmayan, qeyri-standart və orijinal olur. Xüsusi qabiliyyətli gənclər, bir qayda olaraq, güclü yumor hissi ilə də fərqlənir və geniş müşahidə qabiliyyətinə malik olurlar. Bunu nəzərə alaraq kitabxanaların nəzdində gənclər üçün “*Şən və hazırcavablar*” klubu təşkil etmək olar. Gənclərimizin intellektual səviyyələrinin yüksəldilməsi, onların dünyagörüşünün artırılması əsas məsələlərdən biridir. Əgər onların intellektual səviyyəsi yüksək olarsa, pis vərdislərdən kənar gəzərlər.

Yetginlik yaşına çatmamış uşaqların öz ideyaları, gələcək planları barədə çıxışları dinlənilir. Hər bir uşağı narahat edən problemlər dinlənildikdən sonra əlaqədar təşkilat üzvləri tərəfindən onların suallarına açıqlıq gətirilir. Gəlin sabahımız olan uşaqları bu gün qoruyaq, onların bizim sevgimizə ehtiyacı var...

Düzgün tərbiyə, yaşlıların yaxşı nümunəsi yeniyetməni güclü, mənəvi cəhətdən möhkəm, xeyirxah edir. Tərbiyəsizlik və yaxud pis tərbiyə, yaşlıların pis nümunəsi yetkinlik yaşına çatmayanlarda mənfi hisslərin yaranmasına səbəb olur. Yetkinlik yaşına çatmayanların tərbiyəsi cəmiyyətin əsas vəzifələrindəndir. Müasir dövrdə bu işdə kitabxanaçı əməyini də qeyd etmək yerinə düşər. Ümumiyyətlə, yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında cinayətkarlığa qarşı mübarizə məqsədilə keçirilən tədbirlərdə N. Tusinin “Əxlaqi-Nasir” kitabı əsasında söhbətlərin, oxucu konfranslarının, müzakirələrin keçirilməsi yerinə düşərdi. Oxucularla kitab müzakirələri zamanı kitabxanaçı əməyi əsas yer tutur. Bədii ədəbiyyatda sözün kəsərinin nəzərə alınması kitabxana işçisinin işində əsas meyar olmalıdır. Oxucular arasında *“Azərbaycan ədəbiyyatında sərxoşluq əleyhinə mübarizə motivləri”*, *“Azərbaycan detektiv ədəbiyyatı”*, Ç. Abdullayevin *“Göy mələklər”*, E. Elatlının *“Görünməyən izlər”*, X. Əlizadənin *“Zəncir”*, A. Əliyevin *“Cəhənnəmə gedən yol”*, İ. Qarayevin *“Məni tanıdınmı”* *“Cəmşid Əmirovun romanları”* və s. əsərlərin müzakirəsini keçirmək məqsədəuyğundur. Yetginlik yaşına çatmamış uşaqlara yönəlmiş zorakılıq hallarının qarşısının alınması məqsədilə kitabxanalarla yanaşı mətbuat, radio və televiziya da, təbliğat işləri ilə məşğul olmalıdır. Çünki bu problem elə bir

dəhşətli problemdir ki, ona qarşı mübarizədə bütün vasitələrdən istifadə etməliyik. Xüsusən azyaşlıları və yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlara kömək məqsədilə bu işi daha da gücləndirməliyik.

***Böyüməkdə olan gənc nəslin hüquqi baxımdan tərbiyələndirilməsi üçün uşaq cinayətkarlığı ilə mübarizə***

Hamımıza bəllidir ki, hər bir insanın əhəmiyyəti onun Vətən qarşısında borcu ilə ölçülür. Vətənin layiqli övladı olmaq üçün daha çox elmi biliklərə yiyələnmək lazımdır. Hazırda kompüter əsrində yaşasaq da, elmi biliklərə yiyələnmədən mənəviyyatca saf, milli dini dəyərlərə sahib olmaq olmaz. Çünki bu biliklər yetişməkdə olan gənc nəslin daha kamil inkişaf etməsi üçün vacib olan əsas ünsürlərdəndir. Çünki insan öyrənməklə formalaşır, mətinləşir, dərin biliyə yiyələnir. Bəs kamil vətəndaş necə olmalıdır? Necə yaşamalı, həyatını necə qurmalıdır?

Yetkinlik yaşına çatmamış və müstəqil həyata qədəm qoymuş yeniyetmələr daha çox bu suallarla qarşılaşırlar. Onlara bu sualların həllində kömək edənlər sırasında məktəb və mədəniyyət ocaqlarımızla yanaşı kitabxanalarımızda xüsusi yer tutur. Yetkinlik yaşına çatmayanların çoxu təhsil almadan əmək fəaliyyətinə başlayaraq cəmiyyət qarşısında müəyyən vəzifələr daşımağa başlayırlar. Bu baxımdan hələ öz hüquqlarını dərindən bilmədən, kortəbii şəkildə heç bir məsuliyyəti dərk etmədən cəmiyyətə atılırlar. Bu da onlarda hələ uşaq yaşlarından bilməyərəkdən müəyyən hüquq məsuliyyətinə cəlb olunmağına gətirib çıxarır. Yeniyetmələrin çoxu polis, müstəntiq, hüquq, prokurorluq, idarələrinin funksiyalarını, hüquq və vəzifələrini düzgün başa düşmür. Buna görə də ətraf aləmdə baş verən hadisələrin

çoxuna kortəbii münasibət bəsləyərək nəyin cinayət olduğunun fərfinə varmırlar.

Yetkinlik yaşına çatmayanların hüquq tərbiyəsində məktəblərin, pədaqoji müəssisələrin, uşaq təşkilatlarının, kitabxanaların xüsusi rolu vardır. Məhz bu kollektivlərin həyata keçirdikləri tədbirlər nəticəsində onlarda cəmiyyət hadisələri haqqında xüsusi təsəvvür yaradılaraq, həyat hadisələrinə düzgün yanaşmaq üçün onlara zəmin yaradılır. Yaş artıqca yeniyetmələrdə cinayət hüquq normalarını öyrənməyə maraq da güclənir. Bu psixoloji meyl əsasən VII – IX sinif şagirdləri üçün səciyyəvidir. Belə ki, azyaşlılar barəsində cinayətmə, onları cinayətə cəlb etmə məsuliyyəti ağırlaşdıran hallardır. Yetkinlik yaşına çatmayanları cinayətkarlığa, alkoqolizmə, narkomaniyaya cəlb etmə və s. görə də ciddi cəzalar tətbiq olunur. Millətin gələcəyini müəyyənləşdirən o millətin uşaqları, gəncliyidir. Dünənin uşaqları bu günün gəncləri, bu günün gəncləri isə sabahın gələcəyidir. Sabahın idarəçiləri, sabahın ailə başçılarıdır. Ancaq bəzi problemlər var ki, bu dilindən, irqindən asılı olmayaraq hər bir millətin problemidir. Uşaq və yeniyetmələrə yönəlmiş zorakılıq halları da belə problemlərdəndir.

Sağlam zəkaya, fiziki qüvvəyə malik olan Azərbaycan xalqı bu ölkənin yeganə varisidir. Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq aləmə çıxması, onun nüfuzlu Beynəlxalq məclislərdə təmsil olunması xalqımızda soy-kökünə qayıdış, milli qürur və milli şüurun formalaşmasına, milli ləyaqətin tərbiyə edilməsinə ciddi zəmin və şərait yaratmışdır. Azərbaycan xalqı, onun ziyalıları, fəhləsi, kəndlisi, məktəblisi, milli kökü, tarixi, ədəbiyyatı haqqında, özünün tarixi köklərini dərinlən dərk etməyə çalışır. Hər bir məktəblidə milli mənlik şüurunun formalaşdırılması onun cəmiyyətdə, ictimai münasibətlərin bütün sistemində tutduğu və oynadığı rolu müəyyənləşdirir, onun mənəvi keyfiyyətlərinin qabarıq ifadəsinə çevirir. Maddi və mənəvi zəmində tərbiyə olunan məktəbli özünün, xalqının varlığını dərk edir, torpaq, Vətən, xalq, millət kimi böyük arzular və müqəddəs amallar dünyasına daxil olur. Bu çox mürəkkəb prosesdə onun mənəviyyatı, əqidəsi, dünyagörüşü formalaşır. Məktəbli dərinlən-dərinə dərk edir ki, əzəmətli ağaclar öz kökləri üzərində dayandığı kimi hər bir şəxs də öz xalqı, öz milləti içərisində təşəkkül tapır, öz xalqına, öz millətinə xidmət edir. Milli şüur formalaşdıqca məktəblidə milli ləyaqət tərbiyə olunur. Məktəbli oxucu belə bir həqiqəti dərk edir ki, millət və xalqın, Vətənin, doğma yurdun taleyi onun taleyinə qovuşur, şəxsi ideal və arzuların tərkib hissəsinə çevrilir. Böyüməkdə olan nəslin milli şüurunun və milli ləyaqətinin tərbiyə edilməsində, mədəniyyətimizin, tariximizin, ədəbiyyatımızın onlara düzgün öyrədilməsində kitabxanaçılarımızın, xüsusilə uşaq kitabxanaçılarının qarşısında mühüm vəzifələr dayanır.

Bu məqsədlə kitabxanaçılar məktəbli oxucuları dərsliklərdən kənara çıxararaq digər bədii nümunələrlə tanış etməli və onları həmin əsərləri oxuyub nəticə çıxarmağa istiqamətləndirməlidirlər. Məktəblilərdə milli şüuru formalaşdıran imkanlar daha geniş və əhatəlidir. Bu imkanlar sırasında müəllim şəxsiyyəti, dərslilər, informasiya vasitələri xüsusilə də mənəvi xəzinəmiz olan kitabxanalar mühüm rol oynayır. Məktəbli oxucuların həyatın fəal mübarizləri kimi pak və səmimi duyğularla Vətənə, xalqa bağlılıq ruhunda ləyaqətli vətəndaş kimi tərbiyə edilməsi üçün müəllimlərlə yanaşı kitabxanaçılar da sinifdən xaric tədbirlərdə dərs prosesini sıx şəkildə əlaqələndirməli və bu əlaqələri bacarıqla hissələrin, duyğuların əməli tərbiyəsinə yönəltməyə çalışmalıdırlar. Ölkəmizdə bir sıra intellektual gənclər klubları fəaliyyət göstərməkdədir. Təəssüflər olsun ki, hər bir gənc bu cür klublara maraqlı deyil. Yaxşı olardı ki, kitabxanalarda da intellektual klublar təşkil olunsun və vaxtaşırı həmin klubların yarışları təşkil olunsun. Bu kimi klubların kitabxanalarda da təşkili oxucularımızın intellektual səviyyələrinin yüksəldilməsinə yardımçı olar. Gənclərin fikir və düşüncələrini öyrənmək üçün onlar arasında müsahibənin keçirilməsi məqsədə uyğundur. Onu da deyək ki, müsahibə oxucuları öyrənməyin ən yaxşı üsullarındandır. Müsahibənin ali təhsil və orta məktəb kitabxanalarına müraciət edən tələbələr arasında keçirmək daha yaxşı olar. Yeniyetmələr bir çox hallarda problemini çözmək üçün içki, siqareti çıxış yolu seçirlər. Bunun qarşısını almaq üçün kitabxanada *"Öz həyatını zəhərləmə, yaşamaq üçün hə de"*, *"Həyatını məhv etmə"*, *"Həyatı sev və insan"*



*kimi yaşa*”, “*Mütaliə edək*” kimi şüarların yer aldığı slayd-şou hazırlamaq olar. Sonda məktəblilər arasında mövzu ilə bağlı sual-cavab yarışı keçirmək olar. Yaxşı olar ki, mövzunu daha yaxşı anlayan və onu ifadə edənlərə kitabxana tərəfindən hədiyyələr təqdim olunsun. **Uşaqlar: Azərbaycanın bu günü və gələcəyi**

Uşaq hüquqlarının müdafiəsi problemi həmişə ictimaiyyəti maraqlandıran bir məsələ olmuşdur. Dünyanın bir sıra ölkələrində bu məsələ ilə ciddi məşğul olunur. Azərbaycanda da uşaq hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı mühüm addımlar atılmış, bir sıra qərar və qanunlar qəbul edilmişdir. İctimaiyyəti bu cəhətdən maarifləndirmək, onları öz hüquqları barədə məlumatlandırmaq kitabxanaların üzərinə düşən mühüm vəzifələrdən biridir. Bu sahədə F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının xidmətləri əvəzsizdir. Belə ki, kitabxanamızda keçirilən bir sıra tədbirlər uşaqların, yeniyetmələrin, hətta valideynlərin hüquqi cəhətdən maariflənməsinə kömək edir. Kitabxanalarda Cəlil Məmmədquluzadənin uşaq hüquqlarından bəhs edən “*Qız tərbiyəsi*”, “*Uşaq teatrı*” əsərlərini səhnələşdirmək oxucular üçün maraqlı ola bilər. Bildiyimiz kimi bu əsərlərdə qeyd olunan uşaq hüquqları ilə bağlı problemlər müasir dövrlə də ayaqlaşır. Uşaqların öz hüquqlarını yaxşı öyrənmələrinə nail olmaq üçün məktəblilər arasında “*Mən öz hüquqlarımı yaxşı bilirəm*” mövzusunda inşa müsabiqəsinin keçirilməsi uşaq və yeniyetmələrdə zorakılıq hallarının qarşısının alınması mövzusunda yaxşı nəticələr verə bilər. Mövzunu işləyərkən uşaqlar müvafiq ədəbiyyatı oxumalı, internetdən lazımı informasiyanı almış olacaqlar.

Nəticələr yoxlanıldıqdan sonra ilk üç yerin sahibi mükafatlandırılırsa bu uşaqların öz hüquqlarını öyrənmək həvəsini daha da artırır. Eyni adda rəsm müsabiqəsinin keçirilməsi də yaxşı nəticələr verir.

Məktəblərdə valideynlərlə görüşün təşkil edilməsi də bu sahədə böyük irəliləyişlərə səbəb olar. Respublika Konstitusiyasının tələblərinə müvafiq olaraq valideynlər uşaqların və onların fiziki əqli inkişafının qayğısına qalmağa və onları vətənin layiqli vətəndaşı kimi böyütməyə borcludurlar. Valideynlər öz hüquq və vəzifələrini uşaqlarına aşılmalı və onları düzgün istiqamətləndirməlidirlər. Məktəblilərlə “Siz öz hüquqlarınızı bilirsinizmi?” adlı disputun keçirilməsi yaxşı nəticələrə gətirib çıxarar. Belə ki, uşaqlarla bu haqda söhbətin aparılması onların öz hüquqları haqqında olan məlumatını artırır. Tədbirə hər hansı bir uşaq hüquqları təşkilatının nümayəndəsini dəvət edərək uşaqları maraqlandıran sualların cavablandırılmasına şərait yaratmaq da məqsədə uyğundur. Uşaqlarla onların hüquqlarından danışarkən slaydlardan istifadə olunması, onların öz hüquqlarını daha yaxşı başa düşmələrinə yardımçı olar. Ancaq uşaqlar bəzən öz fikirlərini səsləndirməkdən çəkinirlər. Bu problemi aradan qaldırmaq üçün uşaq hüquqları ilə bağlı saytlar da fəaliyyət göstərir. Bu saytlara misal olaraq [www.ombudsman.gov.az](http://www.ombudsman.gov.az), [www.osce.org](http://www.osce.org), [www.crlc.az](http://www.crlc.az), [www.humanrights-az.org](http://www.humanrights-az.org), [www.ngoalliance.net](http://www.ngoalliance.net), [www.unicef.org/Azerbaijan](http://www.unicef.org/Azerbaijan) və s. kimi saytları göstərmək olar.

Bildiyimiz kimi bir çox uşaq bəzi hallarda müdafiə oluna bilmədiyi üçün onların hüquqları pozulur. Bu məqsədlə kitabxanaçıların uşaqlara müəyyən məsləhətlər verməsi,

onları bu cəhətdən maarifləndirmələri gələcəkdə müsbət nəticələr verə bilər.

Gənclərdə maarifləndirməni gücləndirmək məqsədilə onların yazıçı və şairlərlə kitabxanalarda görüşünün təşkili yaxşı nəticələr verir. F. Köçərli adına kitabxana öz iş təcrübəsində bu metoddan geniş istifadə etməkdədir. Belə ki, bu cür görüşlər gənclərin savadını, dünyagörüşünü artırır, onları pis vərdişlərdən kənarlaşdırırlar. Bundan əlavə fikir mübadiləsinin aparılması gənclərə öz fikir və düşüncələrini daha yaxşı ifadə etməyə imkan verir. Bu da gələcəkdə azad fikirli cəmiyyətin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Bu mövzuda kitabxanada təşkil oluna biləcək ssenarini sizə təqdim edirik.

**Kitabxanaçı:** Yaşayıb yaratmaq, xalqın maddi və mənəvi sərvətlərini artırmaq, namuslu zəhmətinin bəhrəsini nəsillərə yadigar qoymaq – nəcib insan arzusu, şərəfli insan duyğusu, adi insan borcudur. Yer üzündə həyatı gündən-günə, ildən-ilə gözəlləşdirən, böyük səadət, böyük sevinc, saf məhəbbət kimi həyat nemətlərini yaradan elə insanın özüdür. Bu sevinc ayrı-ayrı insanların sevinc və səadəti ilə həmahəng olsa, bir o qədər mənalı, uzunömürlü və dərin olur. İnsan səadətinə düşmən olanlar bəxtiyarlığı ancaq hər cür gözəllik və nəcabətdən uzaq olan heyvani nəsəllərində görürlər, insan nəslinin ən eybəcərləşmiş, insan, sima və xasiyyətlərini itirmiş bir zümrəsidir. Böyük bir insan adını ləkələyən belə insanlar dünyanı yeni müharibələrlə qanlı dalğalarda çalxalamaq istəyirlər. Onlar milyonların həyatı bahasına mənfəət, qan bahasına mənfəət, göz yaşları, iniltilər, iztirablar, fəryad, səfalət sərgərdanlıq bahasına mənfəət, gəlir qazanc istəyirlər.

**II Aparıcı:** Bildiyimiz kimi inkişafa gedən yol ilk növbədə təhsildən keçir. Elə bu səbəbdən də hamınız təhsilinizə, savadınızı artırmağa xüsusi diqqətlə yanaşmalısınız. Dostlar, çalışın daima intellektual səviyyənizi, savadınızı inkişaf etdirin, pis vərdislərdən kənar olun. Çünki vətənimizə layiqli bir vətəndaş kimi yetişmək üçün təhsil önəmli şərtlərdən biridir. Dostlar, unutmayın ki, siz artıq cəmiyyətin yetkin üzvüsünüz. Hər addımı atmazdan öncə hərtərəfli düşünün, ziyanlı vərdislərdən uzaq olmağa çalışın. Heç bilirsinizmi ki, bu kimi vərdislər insanın gələcək həyatında necə dərin yaralar açə bilər? Elə bu səbəbdən də popiros çəkmək, içki içmək, narkotikdən istifadə etmək kimi pis vərdislərdən uzaq olun. Buna nail olmaq üçünsə ilk növbədə ətrafınıza yaxşı dostlar toplayın.

**II Aparıcı:** Unutmayın ki, dostluq bütün hisslərin, bütün münasibətlərin ən ülvisi, ən əvəzolunmazı və ən önəmlisidir. Dostluq olmadan sevgi olmaz, dostluq olmadan heç bir münasibət baş tutmaz, dostluq olmadan inam, dəyər və səmimiyyət olmaz. Atalarımız əbəs yerə deməyiblər ki, “Dostunu mənə göstər sənə kim olduğunu deyim.” Odur ki, özünüzə yaxşı dostlar qazanın və özünüz də yaxşı dost olmağa çalışın! Gəlin unutmayaq ki, dostluq tək cə insanların şəxsi münasibəti olmaqla qalmır, bu zamanla cəmiyyətdə münasibətlərin yaxşılaşmasına, qonşu dövlətlərlə əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə gətirib çıxarır.

*(Oxucu: Elmir Gəncəlinin “Dostluq” şeirini söyləyir.)*

Bir gecə qələmi əlimə aldım

Düşündüm dostluqda səhv etmişəm mən ?

İlk öncə yadıma mən səni saldım

Gördüm xoş xatirələri məhv etmişəm mən !

Yadımda qalmısan pis fikirlərlə  
Hər zaman dostuna demisən yalan  
Dar gündə sən məni vermisən ələ  
Əsl dost dostuna can verər qurban  
Heç kimə dost sözün demirəm indi  
O qədər yalançı dostlar görmüşəm

**I Aparıcı:** Bəli, hər bir insan öz hüquq və vəzifələrini bilməlidir ki, onu qoruya bilsin. Çünki hüquq və vəzifələr yer kürəsində yaşından, irqindən və milliyyətindən asılı olmayaraq hamıya aiddir. Eləcədə yer üzərində yaşayan və dünyanın zinəti adlandırılan biz uşaqların. Dünyada Uşaq hüquqları var və bu hüquqlar hər hansı bir ailə, dövlət və cəmiyyət tərəfindən qorunur. Ancaq çox təəssüf ki, bəzən elə hallar olur ki, bu hüquqlar pozulur. Bəs niyə uşaq hüquqları pozulur və nə üçün buna yol verilir? Çox təəssüf ki, bəzən uşaqlar təhsildən yayındırılır və icbari işə yönləndirilir. Bu gün dünyada baş verən müharibələr də, onun fəsadlarında uşaqların sağlam yaşamaq hüquqlarını əlindən alır.

**II Aparıcı:** Uşaqların təhqir olunması, onların zorakılığa məruz qalması kimi hallar da baş verir ki, məhz belə hallarda hər bir uşaq öz hüquqlarını bilməlidir ki, müdafiə oluna bilsin. Uşaq hüquqlarının pozulması halları çox təəssüf ki, ilk olaraq ailədən başlanır. Ailə isə hər bir uşağın fərd kimi formalaşmasında əsasdır. Hər bir uşağın isti bir yuvaya, xoş bir təmasa ehtiyacı var. Uşaq hüquqları ailə daxilində zorakılıq və uşaqlar arasında ayrı-seçkilik olduqda da pozulur. Uşaqlar öz dövlətinin qarşısındakı bir nömrəli məsələ olmalıdır. Dövlət uşaqların hüquqlarının pozulmasına

yol açan səbəbləri daim izləməli, aradan qaldırılmalıdır. Çünki sağlam gələcək sağlam gənqliyin çiyinləri üzərində dayanır.!

**I Aparıcı:** Gənclər, siz hər zaman vətənimizin xidmətində durmalı, onun gələcək inkişafında yaxından iştirak etməlisiniz. Unutmayaq ki, vətənimizi yadellilərdən qorumaq kimi mühüm bir vəzifə də biz gənclərin üzərinə düşür. Belə ki, hər bir oğlan hərbi xidmətini yerinə yetirməklə vətən qarşısında öz borcunu yerinə yetirməlidir. Vətənə məhəbbət, anaya, xalqa, ailəyə olan məhəbbət deməkdir.

*(Oxucu Mirvarid Dilbazinin "Vətən oğulsuz olmasın" şeirini söyləyir. )*

İgid oğul istəyir  
Vətən hər dəfə günündə  
Şücaətlə dayansın  
Mərdim düşmən önündə  
İgid oğul, ər oğul  
Vətənin şöhrətidir  
Tədbirli rəhbər oğul  
Xalqın səadətidir.  
Gül üstə gül bitirir  
Övladın fərliləri  
Vətən tarixi olur  
Elin hünərliləri.  
Sizə uğurlu yollar  
Şücaətli oğular  
Vətənin qartalları!  
Qədirbilən xalqımız  
Bəzəyərək güllərlə  
Keçdiymiz bu çətin,  
Bu əzablı yolları!

Uşaq və gəncləri mütəmadi olaraq kitabxanaya yeni daxil olan kitablar barədə məlumatlandırmaq lazımdır. Bu

məqsədlə gənc oxucularımız üçün müasir yazıçılarımızın kitablarından ibarət sərgilər təşkil etmək olar. Sərgidə *N. Məmmədlinin "Bu bir oyundur", "Zəngülə", "Vidən dustağı", Varisin "Sonuncu ölən ümidlər", "Bir ovuc torpaq" "Görünməyən izlər", Çingiz Abdullayevin "Onun qəlbinin üçdə bir hissəsi", "Veneranın ikinci dəfə həyata gəlməsi", "Kandaqordan agent", "Paralel həyat"* kitablarını nümayiş etdirmək olar. Fərəhlə demək olar ki, uşaq və gənclərə göstərilən diqqətin, qayğının daha da artırılmasında ölkə Prezidenti İlham Əliyevin də xidməti çoxdur. Bu sahədə yeni məktəblərin tikilməsi, təmir olunması, idman komplekslərinin yaradılması buna əyani sübutdur. Həmçinin Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın bu yolda gördüyü işlər xüsusi qeyd edilməlidir. Azərbaycanın ən ucqar dağ kəndində də belə uşaqların təhsili üçün hər cür şəraiti olan təhsil ocaqlarının tikilməsi bu qayğının təzahürüdür.

Uşaqlara göstərilən qayğının daha bir bariz nümunəsi 22 iyun 1999-cu il tarixdə qüvvəyə minmiş "Valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum uşaqların sosial müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunudur. Ölkəmiz dövlət olaraq "hər bir Azərbaycan uşağını, hər bir Azərbaycan balasını öz övladı hesab edir. Onlar Azərbaycanın gələcəyidir. Əminik ki, onlar ilbəl daha yaxşı şəraitdə yaşayacaqlar öz istedadlarını inkişaf etdirmək üçün, həyatda tətbiq etmək üçün daha çox imkanlar əldə edəcəklər.

## **Ədəbiyyat siyahısı**

### ***Qanunvericilik sənədləri İnternetdə***

Uşaq hüquqları haqqında Konvensiya (BMT-nin Baş Məclisinin 44-cü sessiyasında 20 noyabr 1989-cu il tarixində qəbul edilib) // [www.migration.gov.az](http://www.migration.gov.az)

“Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // [www.e-qanun.az/framerwork](http://www.e-qanun.az/framerwork)

"Uşaq əməyinin ən pis formalarının qadağan edilməsinə və onların aradan qaldırılması üçün təcili tədbirlərə dair" Konvensiyaya (onun müddəalarını tamamlayan 190 nömrəli Tövsiyə daxil olmaqla) qoşulmaq barəsində Azərbaycan Respublikasının Qanunu // [www.e-qanun.az/framerwork](http://www.e-qanun.az/framerwork)

Valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // [www.e-qanun.az/framerwork](http://www.e-qanun.az/framerwork)

### ***Kitablarda***

**Çoxşaxəli beynəlxalq hüquq** - Bakı : Elm və Təhsil, 2013.

- 324 s. - Azərbaycan, ingilis və rus dillərində.

### ***Dövri mətbuatda***

**Atakışiyeva G.** Uşaq hüquqları Azərbaycanda :

maarifçilərin başlatdığı yol // Azərbaycan Müəllimi. - 2017.

- 27 oktyabr. - № 41. - S. 7.

**Bahar Muradova:** Azərbaycan dövləti uşaqların

hüquqlarının qorunmasına xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşır

// Respublika. - 2016. - 16 dekabr. - № 279. - S. 4. 42



**Dövlət qurumları uşaq hüquqlarının qorunmasında** səmərəli fəaliyyət göstərirlər : Azərbaycan uşaqlarının IV Ümumrespublika forumu keçirilib // İki sahil. - 2017. - 21 noyabr. - № 212. - S. 8.

**Əliyev R.** Azərbaycanda uşaq hüquqlarının qorunmasına xüsusi önəm verilir : [Milli Məclisin Əmək və sosial siyasət komitəsinin sədr müavini Rauf Əliyevin [www.yap.org.az](http://www.yap.org.az) saytına müsahibəsi] // Yeni Azərbaycan. - 2016. - 2 iyun. - № 98. - S. 6.

**Hüseynova H.** Uşaq hüquqları: dünəndən bu günə // Yeni Azərbaycan. - 2018. - 5 iyun. - № 106. - S. 5.

**Hüseynova H.** Uşaq hüquqlarının təmin olunması dövlətin əsas məqsədləri sırasındadır : Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Hicran Hüseynovanın [www.yap.org.az](http://www.yap.org.az) saytına müsahibəsi // İki sahil. - 2017. - 1 iyun. - № 96. - S. 14.

**Ömərov V.** Beynəlxalq sənədlər uşaq hüquqları haqqında // Səs. - 2018. - 29 iyun. - № 120. - S. 13.

**Ömərov V.** Küçə uşaqları problemi və uşaqların hüquqlarının müdafiəsinə dair dövlət siyasəti // Səs. - 2018. - 14 iyul. - № 131. - S. 15.

**Ömərov V.** Uşaq hüquqları beynəlxalq qanunlarda // Səs. - 2018. - 3 iyul. - № 122. - S. 15.

**Ömərov V.** Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyada uşaq hüquqlarının müdafiəsi məsələləri // Səs. - 2018. - 28 iyun. - № 119. - S. 13.

**Ömərov V.** Uşaq hüquqlarının müdafiəsi sahəsində beynəlxalq nəzarət // Səs. - 2018. - 22 iyun. - № 116. - S. 15.

- Ömərov V.** Uşaq hüquqlarının müdafiəsinin əsas istiqamətləri // Səs. - 2018. - 15 avqust. - № 153. - S. 15.
- Ömərov V.** Uşaqların hüquqlarının müdafiəsi günü // Səs. - 2018. - 31 may. - № 103. - S. 15.
- Ömərov V.** Uşaqların hüquqlarının müdafiəsinə dair BMT sənədləri // Səs. - 2018. - 15 iyun. - № 114. - S. 15.
- Ömərov V.** Uşaqların öz hüquqlarını bilmək və öyrənmək yolları // Səs. - 2018. - 30 iyun. - № 121. - S. 15.
- Ömərov V.** Uşaqların sağlamlıq və təhsil hüququ // Səs. - 2018. - 17 iyul. - № 132. - S. 15.
- Ömərov V.** Valideyn və uşaqların münasibətlərinin tənzimlənməsi // Səs. - 2018. - 13 iyul. - № 130. - S. 15.
- Süleymanova E.** Gələcəyimiz naminə uşaqlara qayğı // Respublika. - 2016. - 20 noyabr. - № 257. - S. 4.
- Süleymanova E.** Uşaq hüquqlarının müdafiəsi və təşviqi dövlətimizdə ali məqsədlərdəndir // Respublika. - 2018. - 23 noyabr. - № 262. - S. 6.
- Süleymanova E.** Uşaqların hüquqlarının müdafiəsi hər birimizin borcudur // Respublika. - 2017. - 19 noyabr. - № 254. - S. 4.

**Yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlarla  
cinayətkarlığa qarşı mübarizədə uşaq  
kitabxanalarının vəzifələri**

**(metodik vəsait)**

**Komputer yığımı  
və dizayn:**

**Ruhiyyə Məmmədli**

**Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S.Vurğun küç.88;  
E-mail: info@clb.az.**

**İnternet ünvanı: [www.clb.az](http://www.clb.az)**